

BIBLIOTEKARZ PODLASKI
1/2022 (LIV)
<https://doi.org/10.36770/bp.686>
ISSN 1640-7806 (print) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Anna Janicka*

Uniwersytet w Białymstoku, Polska / University of Białystok, Poland

ORCID 0000-0003-0289-3706

Projekt transgraniczny „Ochrona dziedzictwa historyczno-kulturowego Elizy Orzeszkowej i Ludwika Zamenhofa”: panel i konferencja naukowa w 2021 roku. Sprawozdanie

Preservation of the historical and cultural heritage
of Eliza Orzeszkowa and Ludwik Zamenhof” project:
academic panel and conference 2021. Report

W ramach projektu Unii Europejskiej „Cross-border Cooperation Programme Poland – Belarus – Ukraine 2014–2020” dwie instytucje naukowe z Białorusi i Polski złożyły w 2018 roku wnioski do Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej Rzeczypospolitej: Grodzieński Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupały (instytucja wiodąca) i Uniwersytet w Białymstoku (partner po stronie polskiej)¹. Złożony przez te instytucje wniosek „Ochrona dziedzictwa historyczno-kulturowego Elizy Orzeszkowej i Ludwika Zamenhofa” znalazł się ostatecznie wśród 167 zwycięskich projektów. Realizację projektu po stronie białoruskiej koordynowali: doc. dr Helena Nielepko, doc. dr Swietłana

- * Anna Janicka – dr hab., prof. UwB; pracuje w Katedrze Filologicznych Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu w Białymstoku. Autorka m.in. książki *Tradycja i zmiana. Literackie modele dziewiętnastowieczności: pozytywizm i „obrzeża”* (Białystok 2015).
- ¹ Published under the project „Preservation of Eliza Orzeszkowa’s and Ludwik Zamenhof’s historical and cultural heritage in Grodno and Białystok” The European Neighbourhood and Partnership Instrument: The Cross-border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014–2020. Instytucja zarządzająca: Ministry of Development Funds and Regional Policy of the Republic of Poland. The Lead Beneficiary: Yanka Kupala State University of Grodno; Beneficiary 1: University of Białystok. Grantodawca: Unia Europejska.

Anna Janicka, *Projekt transgraniczny...*

Na zdjęciu od lewej prof. Violetta Wejs-Milewska, dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, dr Grażyna Dawidowicz

Hanczar i doc. Wital Karnialuk, zaś po stronie polskiej dr hab. Anna Janicka, prof. UwB.

Celem projektu była współpraca polskich i białoruskich badaczy mająca „wypełnić luki w istniejącej już infrastrukturze usług turystycznych” po obu stronach granicy w oparciu o miejsca związane z życiem Orzeszkowej (Grodno) i Zamenhofs (Białystok). Zaplanowano w ramach projektu stworzenie jednego szlaku turystycznego w Grodnie oraz prezentację (stronie białoruskiej) już istniejącego w Białymstoku. Pierwszy – „Szlak życia i twórczości Elizy Orzeszkowej” – miał połączyć wszystkie ważne historycznie i kulturowo miejsca w Grodnie związane z życiem autorki *Nad Niemnem* (1888). W wybranych miejscach Grodna przewidziano zainstalowanie 10 tablic informacyjnych w językach polskim, białoruskim i angielskim. W dalszej kolejności przewidziano poznanie przez badaczy białoruskich już istniejącego w Białymstoku „Szlaku esperanto i wielu kultur” wkomponowanego w kulturową przestrzeń Białegostoku². W tym celu przewidziano wydanie specjalnej broszury (bookletu) zawierającej informacje o Grodnie i Białymstoku jako miejscach życia obu postaci: i pisarki, i twórcy języka

² Z powodu pandemii i napięcia na granicy nie było możliwe zrealizowanie takich elementów projektu jak wzajemne wizyty wykładowców, nauczycieli i studentów w Grodnie i Białymstoku prowadzone „Szlakami Orzeszkowej i Zamenhofs”. W 2022 r. wstrzymano też finansowanie projektu w związku z wojną na Ukrainie.

esperanto. W ramach projektu przewidywano też wzajemne wizyty nauczycieli białoruskich w Białymstoku i polskich w Grodnie, a także panel i konferencję naukową, której wynikiem ma być monografia poświęcona obu osobowościom twórczym pod tytułem *Ludzie na skrzyżowaniu kultur: Eliza Orzeszkowa i Ludwik Zamenhof. Studia i szkice* (red. Anna Janicka i Helena Nielepko, Białystok – Grodno 2022).

Przyznany w 2018 roku grant był ponad dwa lata analizowany przez stronę białoruską, która finalnie wyraziła zgodę na jego realizację w 2020 roku. W tym czasie zaszły zasadnicze zmiany w przestrzeni politycznej, społecznej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś: wybuchła pandemia, narastały napięcia geopolityczne, ujawnił się kryzys graniczny³. Wszystkie te czynniki spowodowały modyfikację projektu i jego wydłużenie do końca kwietnia 2022 roku. Pomimo przeszkód w komunikacji, wprowadzenia trybu *online*, niemożności podróżowania między obu krajami, udało się zrealizować kluczowe elementy projektu:

– Wydano booklet zatytułowany *Eliza Orzeszkowa, Ludwik Zamenhof: ludzie, którzy łączą kultury*⁴.

– W Grodnie ustawiono 10 tablic w trzech językach, informujących o najważniejszych miejscach związanych z życiem Elizy Orzeszkowej⁵.

– Przeprowadzono w trybie hybrydowym panel „Eliza Orzeszkowa i Ludwik Zamenhof: pogranicza i świat. Przekroje i spojrzenia” (Białystok – Grodno 10 września 2021)⁶.

³ Zob. A. M. Dyner, *Białoruś i Rosja – integracja na zawsze?*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 1 (88) 2022, s. 117–125.

⁴ *Eliza Orzeszkowa, Ludwik Zamenhof: ludzie, którzy łączą kultury*, tekst A. Janicka, G. Dawidowicz, konsultacja językowa: A. Alsztyński, D. Piechota, koncepcja graficzna: A. Worowska, zdjęcia: A. Worowska, M. Gacko, S. Morozow, W. Karniałuk, red. G. Dawidowicz, A. Janicka, H. Nielepko, Białystok 2021. Materiały do bookletu „pozyskano w Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku, Białostockim Ośrodku Kultury/Centrum im. Ludwika Zamenhofa oraz Muzeum Elizy Orzeszkowej w Grodnie”.

⁵ Tablice postawiono w Grodnie w 2021 r. Upamiętniają one miejsca związane z życiem pisarki. Strona polska nie miała do tej pory możliwości naocznej, bezpośredniej weryfikacji tablic z powodu niemożności przekroczenia granicy (pandemia, kryzys graniczny).

⁶ *Panel. Eliza Orzeszkowa i Ludwik Zamenhof: pogranicza i świat. Przekroje i spojrzenia*, Białystok, 10 września 2021 roku, opr. G. Dawidowicz, A. Janicka, J. Ławski, H. Nielepko, Białystok 2021.

Anna Janicka, *Projekt transgraniczny...*

– Zorganizowano Międzynarodową Konferencję Naukową „Eliza Orzeszkowa i Ludwik Zamenhof w przestrzeni estetycznej pogranicza” (Grodno – Białystok 22–23 października 2021 roku)⁷.

Sytuacja pandemiczna i inne ważne okoliczności zmusiły współpracujące strony do organizacji wydarzeń w trybie hybrydowym (połączenie trybu stacjonarnego z trybem *online*). Jak się okazało, był to trafiony pomysł. 10 września spotkali się w tej właśnie formule polscy i białoruscy badacze, studenci i uczniowie na panelu „Eliza Orzeszkowa i Ludwik Zamenhof: pogranicza i świat. Przekroje i spojrzenia”. Uczestnicy polscy zebrali się w Sali Audytoryjnej Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego (VI piętro, godz. 10.00), zaś paneliści białoruscy zgromadzili się w pomieszczeniach Grodzieńskiego Państwowego Uniwersytetu im. Janki Kupały (ul. E. Orzeszkowej, godzi 11.00). Ze strony polskiej panel koordynowały: dr hab. Anna Janicka, prof. UwB oraz dr Grażyna Dawidowicz (VIII LO w Białymstoku, MODM). Gości powitali: dr Grażyna Dawidowicz, prof. Anna Janicka (UwB), doc. dr Helena Nielepko, doc. dr hab. Swietłana Hanczar i doc. dr Wital Karnialuk. Zarówno inicjatywa organizacyjna, jak i prowadzenie panelu przypadły reprezentantom strony polskiej.

Po powitaniach wysłuchano 5 zagajeń do dyskusji, w przeważającej mierze poświęconych sylwetce Ludwika Zamenhofa i czasom, w których żył:

– Dr Grażyna Dawidowicz (MODM Białystok, VIII LO), *Białystok za czasów Ludwika Zamenhofa*.

– Dr hab. Walter Żelazny, prof. UwB (Białystok), *Zamenhof znany i nieznany*.

– Mgr Agnieszka Kajdanowska (Centrum im. Ludwika Zemanhofa, Białystok), *Kultywowanie pamięci o Ludwiku Zamenhofie: zbiory i działania Białostockiego Ośrodka Kultury*.

– Pani Nina Pietuchowska (Białostockie Towarzystwo Esperantystów), *Propagowanie idei Ludwika Zamenhofa w praktyce esperantystów*.

– Doc. dr. Helena Nielepko, doc. dr. Wital Karnialuk (Grodzieński Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupały), *Grodno Elizy Orzeszkowej – słowo o projekcie*.

Po wystąpieniach wywiązała się zwięzła dyskusja. W części końcowej spotkania zaprezentowano elektroniczną wersję bookletu o Orzeszkowej i Zamenhofie. Pomimo wszystkich przeszkód, które mogłyby czynić spotkanie niepełnym

⁷ Program Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Eliza Orzeszkowa i Ludwik Zamenhof w przestrzeni estetycznej pogranicza”, 22–23 października 2021 r., opr. H. Nielepko, S. Hanczar, A. Janicka, Grodno 2021.

Wystąpienie dr. hab. Waltera Żelaznego, prof. UwB

lub wręcz niemożliwym, obie współpracujące strony, polska i białoruska, uznały panel za ważne i udane wydarzenie.

Jego rozwinięciem była zorganizowana w trybie hybrydowym Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Eliza Orzeszkowa i Ludwik Zamenhof w przestrzeni estetycznej pogranicza”, którą strona białoruska przeprowadziła 22 i 23 października 2021 r. Dzień pierwszy, według grodzieńskiej tradycji tego typu spotkań, poświęcony był na obrady naukowe, zaś dzień drugi na wycieczkę „Śladami Elizy Orzeszkowej”. Sesja rozpoczęła się o godz. 10.00 (9.00 czasu polskiego) w gmachu Grodzieńskiego Państwowego Uniwersytetu im. Janki Kupały wystąpieniami: doc. dra Jurija Romanowskiego, pierwszego prorektora GPU, który powitał uczestników w imieniu władz uczelni, oraz doc. dra Witala Karnialuka, kierownika projektu reprezentującego Katedrę Turystyki i Dziedzictwa Kulturowego GPU (formalnie kierującego projektem), który przedstawił porządek obrad. Ze strony polskiej poproszono o głos dr hab. Annę Janicką, prof. UwB.

Następnie rozpoczęły się obrady pierwszej części konferencji, w czasie których wystąpili: doc. Siarhiej Danskih (GPU, Katedra Kulturologii), dr hab. Anna Janicka, prof. UwB (Katedra Filologicznych Badań Interdyscyplinarnych), doc. Siarhiej Amelka (Katedra Historii Białorusi GPU), dr Dariusz Piechota (Wydział

Anna Janicka, *Projekt transgraniczny...*

Filologiczny UwB), Julia Jarmak (Katedra Turystyki i Dziedzictwa Kulturowego GPU), prof. dr hab. Ewa Skorupa (Katedra Edytorstwa UJ w Krakowie), mgr Swiatłana Czuwak (Katedra Turystyki i Dziedzictwa Kulturowego GPU), doc. Уладзімір Ліасзук (Katedra Biznesu Międzynarodowego i Marketingu), doc. Swiatłana Hanczar (dziekan Wydziału Filologicznego GPU).

Po referatach przeprowadzono w trybie *online* dyskusję, którą zakończono o godz. 13.00.

Drugą część obrad (14.30 – 19.00) moderowała doc. dr Helena Nielepko z Katedry Języka Rosyjskiego jako Obcego GPU. Wystąpili z referatami: doc. Siarhiej Amelka (Katedra Historii Białorusi, drugi wykład); prof. Swietłana F. Musijenko (Mińsk); doc. dr Helena Nielepko (jw.); mgr Larysa Łotysz (Biblioteka im. F. Karskiego w Grodnie), doc. dr Helena Bilutenko (Wydział Filologiczny GPU); mgr Aksana Szawcowa (Katedra Filologii Polskiej GPU); dr Paweł Wojciechowski (Wydział Filologiczny UwB); dr Grażyna Dawidowicz (MODM Białystok, VIII LO); Swiatłana Słowik (przewodniczka, Grodno), mgr Patryk Suchodolski (Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego). Nie sposób przedstawić wszystkich podjętych tematów, wymienimy tylko wybrane:

– Dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, Wydział Filologiczny UwB, *Twórczość Elizy Orzeszkowej na łamach londyńskich „Wiadomości”*. *Rozpoznania wstępne*.

– Сяргей Амелка, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі, археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін, кандыдат гістарычных навук, ГрДзУ, *Жаночая эмансypацыя ў XIX ст. ва ўяўленні сучасніц*.

– Prof. Ewa Skorupa, Katedra Edytorstwa, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, *Fizjonomiczne studia portretowe Elizy Orzeszkowej*.

– Святлана Чувак, старты выкладчык кафедры турызму і культурнай спадчыны, ГрДзУ, магістр эканомікі і кіравання, *Эліза Ажэшка і яе творы як рэсурс тэматычнага літаратурнага турызму*.

– Святлана Ганчар, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, ГрДзУ, *Женский вопрос в творчестве Элизы Ожешко и судьбах её героинь*.

– Dr Helena Nielepko (Grodzieński Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupały), *Miejsce noweli „Bóg wie kto” w cyklu „Gloria victis” Elizy Orzeszkowej*.

– Алена Білюценка, дацэнт кафедры моўнай падрыхтоўкі беларускіх і замежных грамадзян, ГрДзУ, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, *«Женский вопрос» в творчестве Элизы Ожешко (на материале романа «Над Неманом»)*.

Książnica Podlaska im. Ł. Górnickiego, panel, 10 IX 2021: na zdjęciu uczniowie VI LO w Białymstoku oraz Społecznego Liceum Ogólnokształcącego w Białymstoku wraz z polonistkami: mgr Martą Danilczyk (z lewej, VI LO) oraz dr Martą Białobrzeską (w środku, SLO)

– Аксана Шаўцова, старшы выкладчык кафедры польскай філалогіі, ГрДзУ, магістр гуманітарных навук, *Анамастычная лексіка ў творах Элізы Ажэшкі*.

– Dr Paweł Wojciechowski, Wydział Filologiczny UwB, *Eliza Orzeszko w szwedzkim czasopiśmiennictwie przełomu XIX/XX wieku*.

– Dr Grażyna Dawidowicz, MODM Białystok, VIII LO Białystok, *Białystok jako wieża Babel. Przypadek Ludwika Zamenhofs*.

– Mgr Patryk Suchodolski, Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku, *Znad Niemna do Sławopola. Prowincjonalna utopia Elizy Orzeszkowej i Zygmunta Glogera*.

Podsumowania obrad Konferencji dokonały filolożki: dr hab. Anna Janicka, prof. UwB oraz doc. dr hab. Swiatłana Honczar (GPU, Grodno). Całodziennym obradom przysłuchiwali się studenci kierunków filologicznych Grodzieńskiego Państwowego Uniwersytetu im. Janki Kupały. Sesję w zgodnej opinii uznano za naukowo udaną, co potwierdziły dyskusje po referatach. W 2022 roku ukaże się w Białymstoku edycja monografia będąca plonem Konferencji.

Anna Janicka, *Projekt transgraniczny...*

Pomimo niezwykłych okoliczności zewnętrznych, realizację zadania badawczego prowadzonego w ramach Europejskiego Projektu Sąsiedztwa (European Neighbourhood, ENI) można uznać za uwieńczoną sukcesem.

Niewątpliwie czynnikiem decydującym o powodzeniu w realizacji grantu w tak szczególnych warunkach była trwająca od lat 90. XX wieku bliska współpraca filologów z Białegostoku i Grodna⁸. To właśnie bezpośrednie kontakty uczonych umożliwiły sfinalizowanie najważniejszych zadań projektu.

⁸ Zob. A. Janicka, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Pamięć kultury: wiecznie żywe słowo Orzeszkowej. W 175. rocznicę urodzin pisarki”*, Grodno 27–28 października 2016 roku, „Bibliotekarz Podlaski” 1/2017, s. 315–320; Ł. Zabielski, „Mickiewicz i romantycy wobec kultur wschodniosłowiańskich” – *Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Grodno 31 maja – 1 czerwca 2019 roku. Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 3/2019, s. 461–463; J. Ławski, *Wokół Mickiewicza, Orzeszkowej i Nałkowskiej. Publikacje polonistyczne z Grodna i Mińska*, „Bibliotekarz Podlaski” 2/2014; *Eliza Orzeszkowa. Pamięć kultury. Studia i glosy*, red. J. Ławski, S. Musijenko, Białystok – Grodno 2019, ss. 639.